

УДК 141.319.8 (477)

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-199-47-52

РАКІТЯНСЬКА Людмила Миколаївна –

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри методики музичного виховання, співу та хорового диригування

Криворізького державного педагогічного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3586-2754>

e-mail: ludmilanick777@gmail.com

СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ» В ІСТОРІЇ НАУКИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Інноваційно-орієнтована підготовка майбутніх педагогічних працівників, зокрема, фахівців мистецького спрямування, потребує звернення до новітньої вітчизняної та зарубіжної освітньої практики, урахування світових тенденцій та перспективних напрямів її розвитку. У цьому контексті новизною і предметом особливої уваги в останні роки відрізняється поняття «емоційний інтелект», яким поповнилася система сучасного наукового знання, і інтерес до якого, як з боку академічної науки, так і її прикладних аспектів, стрімко зростає, що підтверджується чисельними науковими розвідками зарубіжних та українських учених.

Обрання емоційного інтелекту предметом науково-педагогічних досліджень у сфері професійної підготовки майбутніх фахівців мистецького спрямування передбачає вивчення природи цього феномену, способу й умов його виникнення, що спричинюють утворення нового наукового поняття «емоційний інтелект».

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Поняття «емоційний інтелект» введено у тезаурус сучасної психологічної науки у 90–ті роки ХХ ст. американськими вченими Дж. Майером (J. Mayer) [9] і П. Селовеєм (P. Salovey) [10] як наукова альтернатива традиційного розуміння інтелекту людини. В умовах емоціогенного характеру сучасного життя, спричиненого наслідками техногенної цивілізації, поглибленням кризового стану всіх сфер суспільного життя, емоційний інтелект розглядається американськими дослідниками як особистісний, внутрішній ресурс, стресозахисний чинник, що сприяє адаптації до нестабільних умов сучасного соціуму і успішній самореалізації в ньому. На відміну від інтелекту в традиційному значенні як розумової здатності до переробки інформації, емоційний інтелект у широкому його трактуванні визначається як розумова здатність до переробки інформації, що міститься як у власних емоційних переживаннях, так і інших людей. Науковими дослідженнями доведено, що в сучасних ринкових, конкурентних умовах праці для

досягнення успіху в професії, кар'єрному зростанні, як і у життєдіяльності в цілому, високий рівень інтелектуальних здібностей, академічних знань, є недостатнім. На думку міжнародних експертів у сфері працевлаштування, більш затребуваними й актуальними для сучасного виробництва, побудованого на міжособистісній комунікації, є особистісні якості фахівця, пов'язані з його емоційно-чуттєвими проявами, емоційною культурою, здатністю відчувати, розуміти й регулювати як власні емоційні стани, переживання, так і переживання інших людей, правильно вибудовувати взаємостосунки для досягнення порозуміння й конструктивної взаємодії. Саме ці критерії визначають сутність емоційного інтелекту як особистісної якості.

Основи теорії емоційного інтелекту розроблені американськими й ізраїльськими дослідниками, відповідно до яких феномен емоційного інтелекту ідентифікується як особливий вид інтелекту в контексті загальної проблеми психології особистості і вивчається як: сукупність когнітивних здібностей, що забезпечують сприйняття, оброблення та використання емоційної інформації у мисленні й діяльності (Дж. Майер (J. Mayer), П. Селовеї (P. Salovey), антипод алекситимії в процесах психоемоційної саморегуляції (П. Сифнеос (P. Siffness)), комплекс неінтелектуальних здібностей, що забезпечують життєвий успіх (Д. Векслер (D. Wechsler)), особистісна якість, яка сприяє професійному, кар'єрному зростанню впродовж життя (Д. Гоулман (D. Goleman)), сукупність некогнітивних здібностей й особистісних рис, що визначають ефективність соціальної взаємодії та адаптації в соціумі (Р. Бар-Он (R. Bar-On)), емоційна компетентність, що сприяє психоемоційній саморегуляції (М. Зайднер (M. Zeidner)) [6].

Варто зазначити, що в історії науки проблема взаємозв'язку емоційних і когнітивних процесів у психологічній організації особистості не є принципово новою. Передумовами виникнення поняття «емоційний інтелект» вважаються наукові дослідження зарубіжних та вітчизняних учених початку та середини ХХ століття, серед яких: теорії

соціального інтелекту Е. Торндайка (E. Thorndike) та множинного інтелекту Г. Гарднера (H. Gardner); когнітивна теорія емоцій Р. Лазаруса (R. Lazarus); концепції «практичного інтелекту» Р. Стенберга (R. Stenberg), «емоційної думки» Р. Липера (R. Leeper), «емоційного мислення» Г. Майєра (G. Mayer); учення про «сміслові переживання» Л. Виготського, «емоційність регуляції мислення» О. Леонтьєва, єдність афективно-когнітивної сфери С. Рубінштейна [6].

Сучасні дослідження феномену емоційного інтелекту у зарубіжній психології здійснюються на засадах метакогнітивної психології й регулятивно-синтетичної парадигми (А. Карпов), концепції соціального інтелекту особистості (Д. Ушаков). Проблематика наукових досліджень пов'язана переважно з вивченням сутності, якісних характеристик і структурно-функціональної будови феномену емоційного інтелекту, зокрема як: життєвого ресурсу дорослих (Т. Кісільова), складової психологічної культури особистості (Т. Маняніна), особистісної якості у молодшому, підлітковому та юнацькому віці (О. Айгунова, Ю. Давидова, Л. Вахрушева, К. Кузнєцова). Також зарубіжними науковцями досліджується роль емоційного інтелекту в соціально-психологічній адаптації молодих фахівців (Т. Панкова), особистісній регуляції прийняття рішення (Є. Краснов), професійній підготовці майбутніх фахівців-психологів (І. Мещерякова), управлінській діяльності (А. Петровська, Л. Полянова) [6].

В останні роки з'явилися дослідження українських учених, які проводяться переважно в галузі теоретичної й практичної психології. У контексті загальної проблематики психології особистості емоційний інтелект вивчається як: аспект виявлення внутрішнього світу особистості, що є відображенням міри розумності у ставленні її до себе і світу (Е. Носенко); чинник конструювання власної емоційної сфери й персонального життєздійснення (Є. Карпенко), запобігання інформаційному стресу (С. Бойко) та регуляції емоційно-мотиваційної сфери особистості (К. Параскевова); особистісна детермінанта поведінки у формі стресозахисної та адаптивної функції (Н. Коврига); соціальна здібність (О. Власова, В. Романова); механізм впливу на успішність життєдіяльності людини (А. Четверик-Бурчак); засіб успішної особистісної самореалізації (І. Філіппова).

Помітно розширюється спектр і проблематика психологічних досліджень емоційного інтелекту, яка розробляється українськими вченими в галузі загальної

психології та психології особистості (О. Амплєєва, О. Милославська, М. Шпак), вікової та педагогічної психології (О. Бантишева, Ю. Бреус, М. Журавльова, В. Зарицька, Я. Куденко), соціальної психології (С. Дерев'янка, В. Романова), психології діяльності в особливих умовах (Т. Хілл), юридичної психології (А. Марченко).

Отже, психологічна наука концентрується навколо вивчення емоційного інтелекту як особистісного психічного утворення, його структурно-функціональної будови, механізмів та специфічних форм прояву у різних сферах життєдіяльності.

Цілісність дослідження феномену емоційного інтелекту, системне уявлення про його природу і сутність потребує комплексного, міждисциплінарного підходу, що на сучасному етапі розглядається провідною тенденцією розвитку наукового пізнання.

Мета статті – на засадах міждисциплінарного підходу висвітлити історико-науковий контекст виникнення й становлення поняття «емоційний інтелект».

Виклад основного матеріалу дослідження. Суспільними науками (історією, філософією, релігієзнавством) на основі аналізу історичних фактів, історичних джерел накопичено потужний фактологічний матеріал, починаючи від стародавніх часів до сьогодення, який дозволяє в історичній ретроспективі проаналізувати генезу феномену емоційного інтелекту, онтологічні корені його виникнення, еволюцію розвитку, що є підґрунтям теоретичного осмислення сутності цього феномену, відображеного поняттям «емоційний інтелект».

За даними релігієзнавчої науки історично першою формою суспільної свідомості визнано релігійні, міфічно-язичницькі уявлення первісної людини, які відображали синкретичний характер її мислення й світосприйняття. Віруючи у надприродне, пізнаючи оточуючий світ і символічно відображуючи його у різних формах колективної творчості (міфах, ритуалах, малярстві тощо), людина виражала себе через наочно-чуттєві образи, що об'єднували її «інтелектуальне, емоційне і вольове ставлення до світу» [8, с. 67]. Підкреслюючи особливу роль релігії у первісному суспільстві як інтегратора соціальних взаємовідносин і комунікативної взаємодії, вчені-антропологі вбачають в аніматичних віруваннях первісної людини домінуючість її ірраціонального мислення, в анімістичних віруваннях – його підпорядкованість раціональному [3; 7].

Цікавим є дослідження І. Андрєєвої [1], яка, аналізуючи світові релігії в контексті

взаємозв'язку емоційного і раціонального, прийшла до висновку, що в різних релігіях ця проблема представлена по-різному. За християнською православною вірою центром духовного життя людини вважається її серце; за католицькою і протестантською релігійними віруваннями більшу цінність у духовному житті людини має її інтелект; буддизм ґрунтується на гармонійному взаємозв'язку афективних і когнітивних процесів у духовному вдосконаленні людини.

Отже, в межах релігієзнавства встановлено онтологічно-генетичний зв'язок феномену емоційного інтелекту як вираження нерозчленованого, синкретичного характеру світосприйняття первісної людини з релігійним феноменом, що виник у доісторичні часи і пов'язаний з раціональним та ірраціональним мисленням людини в її духовному зростанні.

Історико-філософський підхід у дослідженні дозволив проаналізувати еволюцію розвитку феномену емоційного інтелекту у хронологічній послідовності упродовж розвитку світової філософії різних історичних епох (Стародавнього світу, Середньовіччя, епохи Відродження, Нового часу, Просвітництва, німецької класичної філософії, сучасної світової філософії), що показано у таблиці 1. З'ясовано, що зародження наукового знання обумовило появу однієї із «вічних» світоглядних проблем, яка, набувши значення гносеологічної проблеми, стала предметом філософських пошуків упродовж всієї історії людства. Це проблема відношення людини і світу, можливостей людського розуму і людських почуттів у пізнаваності світу.

Поява наукового знання у стародавньому суспільстві пов'язується з становленням давньогрецької філософії (VI – Vст. до н.е.), її історично першої форми – натурфілософії, яка, на відміну від міфічно-релігійних вірувань з їх образною символікою і вірою у надприродне, ґрунтувалася на поєднанні найвно-стихийного філософського світогляду із зародками наукових знань. У вченнях перших мислителів Стародавньої Греції (Фалеса, Анаксімена, Зенона, Ксенофана, Перменіда) філософські міркування і пошуки знаходили аргументацію з позиції знання й логіки. Із введенням поняття «логос» (Геракліт) і надання йому значення всезагального закону Всесвіту давньогрецькі філософи намагалися пояснити світоглядні проблеми з позиції розуму і раціонального знання. Так, Анаксагор є автором концепції «нус» (розум); у вченні Фалеса началом усіх речей є «розумна вода»; Геракліт акцентував на «самозростаючому логосі душі»; Ксенофан вважав, що світ об'єднує Бог «як чистий розум»; за Демокритом «істинне пізнання досягається лише розумом» [2; 5]. Така

«раціоналістична» позиція щодо пояснення проблем Всесвіту й людського буття характерна і для давньогрецької філософії класичного періоду.

Таблиця 1

Історичні передумови виникнення феномену емоційного інтелекту

Хронологічна періодизація історії виникнення феномену емоційного інтелекту	Домінуючі філософські погляди на проблему співвідношення людського розуму й почуттів у пізнанні навколишнього світу
Первісне суспільство доісторичних часів	Первісні міфічно-чуттєві вірування як прояв синкретичного мислення, що об'єднувало інтелектуальне, емоційне і вольове ставлення до світу. Аніматичні вірування, за якими первісна людина скоріше відчуває надприродну силу, ніж її усвідомлює. Аніматичні вірування, за якими душа людини активізує, координує емоції.
Найвно-стихийна філософія Стародавньої Греції	Світоглядні проблеми пояснюються введеним поняттям «Логос»; відбувається раціоналізація знань. Істинне пізнання досягається лише розумом (Геракліт, Перменід, Зенон, Ксенофан, Анаксагор, Піфагор, Демокрит).
Класичний період філософії Стародавньої Греції	Поняття і логіка значно надійніша опора для істини, ніж чуттєвість (Сократ). Повний контроль освіченого розуму над руйнівним впливом емоцій (Платон, Аристотель).
Філософія Середньовіччя	Розум може помилятися, на той час як віра завжди вказує людині шлях до істини (Бога) (Августин). Стан «розумного почуття» людини у її спрямованості до Бога (Палама).
Філософія епохи Відродження	Без розуму, мислення, логіки не можна досягти об'єктивного знання (Бруно).
Філософія Нового часу	Розум здатний пізнати найглибші основи світу (Декарт). Афекти є головною причиною «рабської невольності» наших думок (Спіноза). Ми пізнаємо істину не лише розумом, але й серцем. Джерелом християнської моралі є не розум, а серце людини (Паскаль). Істини розуму передують чуттєвому досвіду (Лейбніц). Чуття є єдиним джерелом наукової істини (Локк, Юм).
Філософія епохи Просвітництва	Міркування не звеличує душу, а лише втомлює. Людину звеличує моральна гідність, яка походить не від розуму, а від серця (Руссо). Розум є надійним керівником у пошуках істини, коли спирається на дані чуттєвого досвіду та перевіряється ним (Ламетрі).
Німецька класична філософія	Абсолютна ідея – це розум, мислення, розумне мислення (Гегель). Мислення є об'єктивною сутністю, першоосовою всього суцього (Гегель). Людину робить людиною думка як така (Гегель).
Сучасна світова філософія	Чуттєво-емоційна функція людської свідомості не суперечить розумовій функції, вона виконує роль синтезуючого начала (Конт). Гармонія людського буття – це внутрішній стан людини, при якому уява підкорюється розуму, а він, у свою чергу, почуттям (Конт). Серце – це центр особистості, центр релігійних переживань і віри в Бога (Вишеславцев).

Так, Сократ започаткував традицію теоретичного мислення, акцентуючи на першочерговості мислення, понять і логіки у пошуку істинних знань. Теорія пізнання Платона пронизана «інтелектуальним аристократизмом» [4]. Філософ відстоює думку щодо незалежності логічного мислення від чуттєвого сприйняття, а істинне знання забезпечується лише мисленням. В історії філософії Аристотель визнається не лише одним із найвидатніших старогрецьких мислителів. Він першим надає визначення науки як особливої форми знання. З його ім'ям пов'язують початок історії психологічних знань, які виокремились у самостійну наукову галузь лише у другій половині XIX ст. Аристотель є першим теоретиком, який вказав на зв'язок когнітивних й емоційних процесів, наголошуючи, що першоосновою людської душі є розум, тому людська душа – «розумна душа», яка здатна пізнати оточуючий світ. Як пише дослідниця І. Андреєва [1, с. 13], з точки зору античних філософів, взаємозв'язки розуму і емоцій представлені як відносини пана і раба, ідеалом яких є уявлення про повний контроль освіченого розуму над руйнівним впливом емоцій.

Отже, з поглядами представників класичного періоду давньогрецької філософії утверджуються уявлення про домінуючу роль розуму як пізнавальної можливості людини у порівнянні з її чуттєвістю.

В епоху середньовіччя філософські доктрини «отців церкви» ґрунтувались на твердженні, що надприродний світ, абсолютним началом якого є Бог, непідвладний пізнанню ні розумом, ні чуттями. Пізнання Всесвіту і власного буття можливе лише завдяки вірі. «Розум може помилятися, на той час як віра завжди вказує людині шлях до істини (Бога)» – стверджував основоположник християнської антропології Августин [цит. за: 2, с. 40].

Епоха Відродження увійшла в історію науки як епоха перевороту у науковому світогляді, пов'язаного з науковими відкриттями, геліоцентричним вченням М. Коперніка, ідеєю Дж. Бруно про безкінечність Всесвіту, які спростовували середньовічні догми офіційної церкви щодо неможливості пізнання навколишнього світу. Відомі мислителі цієї епохи Дж. Бруно, М. Кузанський, наголошуючи на об'єктивності Всесвіту і можливості його осягнення таким, яким він є, виокремлювали у пізнавальному процесі чуттєвість, розсудок, розум і інтуїцію. Надаючи важливого значення чуттєвому досвіду у пізнанні, вони вважали, що об'єктивне знання можливо досягти лише завдяки розуму, мисленню, логіці.

Характерною ознакою епохи Нового часу є наукова революція, яка завдяки експериментальним дослідженням Г. Галілея, Й. Кеплера, проголошенню мовою науки математику, виокремлення проблеми методу наукового пізнання, відбувалася у протистоянні двох протилежних напрямів наукового пізнання: емпіризму та раціоналізму. Представники раціоналістичного напрямку відстоювали думку, щодо вирішальної ролі у пізнавальній діяльності принципів «раціоналістичної дедукції» та «інтелектуальної інтуїції», проголошених Р. Декартом. Визнаючи природну здатність людини до пізнання, Б. Спіноза вказував на «рабську несвободу наших думок від афектів» [цит. за: 1, с. 16]. Серед філософських ідей Нового часу виокремилася концепція «Логіка серця» Б. Паскаля, за якою стверджувалося, що людина пізнає істину не лише розумом, а й серцем. Ідеї емпіричного напрямку наукового пізнання, пов'язані із визнанням єдиним джерелом істинних знань людські відчуття, чуттєвий досвід, розвивалися Ф. Беконем, Т. Гоббсом, Д. Юмом і ґрунтувалися на сенсуалістичній теорії пізнання Дж. Локка.

В епоху Просвітництва продовжує стверджуватися віра у всемогутність людського розуму як вищий ідеал епохи, який приведе людство до щасливого майбутнього й соціального прогресу. Ця ідея розвивалася у працях Ф. Вольтера, П. Гольбаха, Г. Лессінга. У цей період «ідею серця» відстоює у своїх працях Ж.-Ж. Руссо, який писав: «Міркування не звеличує душу, а лише втомлює. Людину звеличує моральність, гідність, яка походить не від розуму, а від серця» [цит. за: 2, с. 57]. Культ розуму набуває нового розвитку в німецькій класичній філософії. Під впливом «ідеї розуму» філософів-просвітників І. Кант приходить до висновку, що джерело істинного знання необхідно шукати не в об'єкті, в суб'єкті. Філософія

Г. Гегеля, центром якої є «абсолютна ідея» як розумне мислення, що є першоосновою всіх речей, вважається кульмінацією раціоналізму.

Сучасна світова філософія представлена рядом наукових течій, напрямів, теорій, представники яких не підтримують провідної традиції класичної філософії – абсолютизацію і визнання пріоритетності людського розуму у пізнавальній діяльності, вирішенні усіх проблем людства. З'являються філософські течії, які обґрунтовують інше бачення проблеми співвідношення емоційного і раціонального. Зокрема, представники сучасного ірраціоналізму С. Керкегор, А. Шопенгауер провідну роль у пізнанні відводять ірраціональному началу як духовній субстанції, що об'єднує почуття, інтуїцію, віру

і волю людини. Представником позитивістського напрямку філософії О. Контом створена концепція гармонізації людини, її свідомості і буття, почуттів і розуму. «Логіка серця» знайшла продовження у вченнях представників релігійно-філософського антропологізму М. Шелера, Б. Вишеславцева.

Отже, стрижневою проблемою філософії на всіх етапах її історичного розвитку є проблема пізнаваності світу і ролі людського розуму і почуттів у цьому процесі. З появою наукового знання в давньогрецькій філософії зароджується традиція звеличування людського розуму, раціонального мислення у порівнянні з людською чуттєвістю в об'єктивному пізнанні світу.

Онтологічні витoki емоційного інтелекту як феномену пов'язані з еволюцією проблеми співвідношення емоційного й раціонального як пізнавальних властивостей людини. Зазначена проблема має наскрізний, безперервний, історично обумовлений характер, генеза якої пов'язана з усіма етапами розвитку філософської думки.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Поняття «емоційний інтелект» відображає феномен єдності емоційного і раціонального як сутнісних, психічних властивостей людини і не зводиться до суто психологічного знання. Використання міждисциплінарного підходу дозволило проаналізувати в широкому історико-науковому контексті виникнення і розвиток феномену емоційного інтелекту, що дає підставу для висновку про те, що цей феномен, виникнувши у зародку в доісторичні часи, еволюціонував від найпримітивнішої форми синкретичного мислення первісної людини до предмету сучасних наукових досліджень учених різних країн світу. Еволюція виникнення й розвитку феномену емоційного інтелекту, відображеного поняттям «емоційний інтелект», дозволяє констатувати багатоаспектний характер його сутності, що проявляється у різних вимірах: історичному, релігійнознавчому, філософському, психологічному, загальнонауковому.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии / И. Н. Андреева / Новополюк: ПГУ, 2011. 388 с.
2. Губерський Л. В., Надольний І. Ф., Андрущенко В. П. / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко // Філософія: навч. посіб. Київ: Вікар, 2006. 455 с.
3. Маретт Р. Р. Формула табу-мана як минимум определения религии / Р. Р. Маретт // Мистика. Религия. Наука. Классики мирового религиоведения. Антология. Москва, 1998. С. 99–108.

4. Радугин А. А. Философия: курс лекцій / А. А. Радугин / Москва: Центр, 2000. 272 с.

5. Ракітянська Л. Становлення та розвиток поняття «емоційний інтелект»: історико-філософський аналіз / Л. Ракітянська // Неперервна професійна освіта: теорія і практика (Серія: Педагогічні науки): гол. ред. С. Сисосва. Київ: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2018. №3–4 (56–57). С. 36–42.

6. Ракітянська Л. М. Теорія і практика формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва в університеті: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2021. 40 с.

7. Тайлор Э. Б. Первобытная культура / Э. Б. Тайлор / Москва: Политиздат, 1989. 573 с.

8. Черній А. М. Релігієзнавство: підручник. 2-ге вид., допов. / А. М. Черній / Київ: Академвидав, 2008. 400 с.

9. Mayer J. D., Salovey P. (1993). The Intelligence of Emotional Intelligence // *Intelligence*: V.17-No (eng).

10. Salovey P. (1990). Emotional intelligence. P. Salovey, J. D. Mayer // *Imagination, Cognition and Personality* (eng).

REFERENSES

1. Andreyeva, I. N. (2011). *Emotsionalnyi intellekt kak fenomen sovremennoi Psikhologii*. [Emotional Intelligence as a Phenomenon of the Modern Psychology]. Novopolotsk.

2. Huberskyi, L. V., Nadolnyi, I. F., Andruschenko, V. P. (2006). *Filosofiya: navch. Posib* [Philosophy: an Auxiliary Textbook]. Kyiv.

3. Marett, R. R. (1998). *Formula tabu-mana kak minimum opredeleniya religii*. [The Formula of Taboo-Mana as a Minimum of the Definition of Religion]. Moscow.

4. Radugin, A. A. (2000). *Filosofiya: kurs lektsiy* [Philosophy: a Course of Lectures]. Moscow.

5. Rakityanska L. M. (2018). *Stanovlennya ta rozvytok ponyattya «emotsynni intelekt»: istoryko-filosofskyi analiz*. [Formation and development of the concept of «emotional intelligence»: historical and philosophical analysis]. Kyiv.

6. Rakityanska, L. M. (2021). *Teoriya i praktyka formuvannya emotsynnoho intelektu maybutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva v universyteti*. [Theory and practice of the formation of emotional intelligence of future music teachers at university]. Kyiv.

7. Tylor, E. B. (1989). *Pervobytnaya kul'tura*. [Primitive Culture]. Moscow.

8. Cherniy, A. M. (2008). *Relygiyevnavstvo: pidruchnyk*. [Religious studies: a Textbook]. Kyiv.

9. Mayer, J. D., Salovey P. (1993). *The Intelligence of Emotional Intelligence* // *Intelligence*: V.17-No. (eng).

10. Salovey, P. (1990). *Emotional intelligence* [P. Salovey, J. D. Mayer // *Imagination, Cognition, and Personality*] (eng).

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

РАКІТЯНСЬКА Людмила Миколаївна – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри методики музичного виховання, співу та хорового

диригування Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: особистісно-професійний розвиток майбутніх учителів музичного мистецтва в системі неперервної професійної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

RAKITYANSKA Lyudmyla Mykolayivna – Doctor of Pedagogy, Associate Professor, Associate

Professor of the Methodology of Musical Education, Singing and Choral Conducting, Kryvyi Rih State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: personal and professional development of future teachers of music in the system of continuous professional education.

Стаття надійшла до редакції 02.08.2021 р.

УДК 371.124:811

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-199-52-57

САВЧЕНКО Наталія Сергіївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0420-3289>
e-mail: nataliy-savchenko@yandex.ua

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДО ВИКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Необхідність інтеграції України у світовий соціальний простір, зміни в ринку праці потребують перегляду підходів до підготовки спеціалістів у вищій школі та моніторингу ефективності здійснюваних заходів.

У світі існують дві системи визначення змісту освіти: централізована, коли єдиний для всіх вузів зміст навчальних програм встановлюється на рівні держави (СРСР, Франція, Німеччина, Швеція, Японія), та децентралізована, при якій зміст навчання визначається на місцях, за активної участі самих вищих навчальних закладів (США, Великобританія, Канада).

Зміни, які мають місце в світовій економічній системі з другої половини ХХ-го ст., обумовлюють процеси автономізації вузів у вирішенні різних питань навчального процесу, і в т.ч. у визначенні змісту навчальних програм. Так, змінюється співвідношення великої та дрібної приватної власності.

Крім цього, спостерігаються зміни в галузевій структурі економіки на користь секторів та галузей, які виробляють товари та послуги для особистого споживання, інтелектуального продукту та науково-технічного комплексу за рахунок зменшення паливно-сировинних галузей, державного споживання та військово-промислового комплексу. Тобто в економіці підвищується значення невеликих підприємств (і у виробничих галузях, і у сфері послуг) як економічних одиниць, здатних більш гнучко та швидко реагувати на запити споживачів. А

звідси витікає необхідність орієнтації підготовки спеціалістів на локальні (регіональні) ринки праці.

Єдиний шлях до професійної підготовки, яка б враховувала регіональні особливості ринку – надання вузам більшої самостійності, їх автономізації. Але в останні роки в країнах, де історично склалася централізована форма управління вищою школою, спостерігаються стійкі тенденції до його демонополізації (Франція, Німеччина, Швеція, Японія). З іншого боку, вкрай децентралізовану модель (США) навряд чи можна вважати ідеалом.

На сьогодні на науково-теоретичному та прикладному рівні не має чітко визначеної системи підготовки викладача вищого навчального закладу (ВНЗ), показників її якості, усвідомлення специфіки змісту навчального процесу, його відмінності від професійної підготовки вчителя. Якщо освітній процес педагогів середньої загальноосвітньої школи реалізується на базі вищих педагогічних навчальних закладів й передбачає формування спеціального і педагогічного компоненту їх професійної компетентності й, відповідно, присвоєння кваліфікації «вчитель (за фахом)», то існуюча система підготовки майбутніх педагогів вищої школи є недостатньо ефективною і не задовольняє сучасних потреб суспільства.

Актуальність підготовки магістрів спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» («Педагогіка вищої школи») визначена необхідністю модернізації системи вищої освіти, забезпечення її висококваліфікованими науково-педагогічними кадрами, які здатні